ЛЕСЯ УКРАЇНКА

БОЯРИНЯ

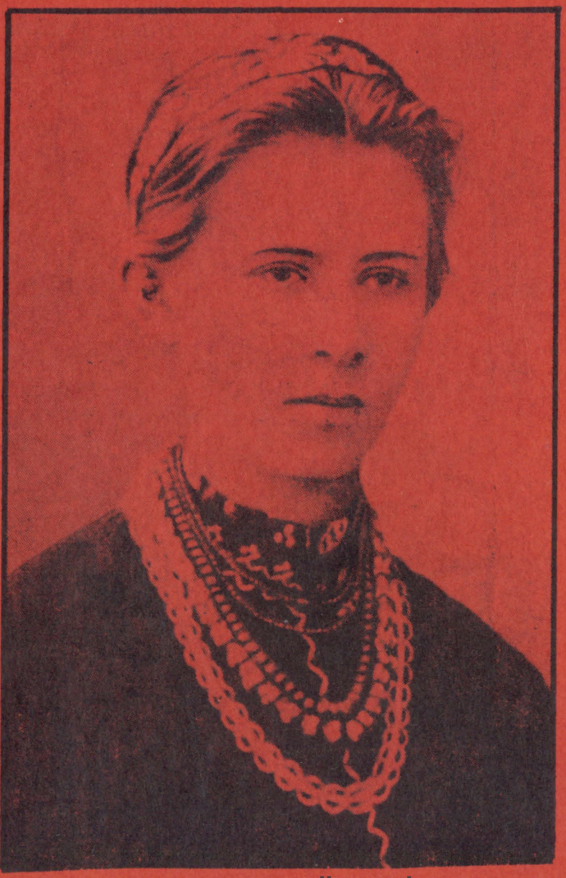

diasporiana.org.ua

КНИГОЗБІР ДЛЯ ШКОЛИ І ДОМУ ч.7.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

БОЯРИНЯ

Драматична поема

ДО 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

1871 – 1971

На цей рік припадає 100-річчя з дня народження великої дочки України, поетеси Лесі Українки. Народилася вона 25. 2. 1871 р. в Новгороді Волинському, а померла 1. 8. 1913 р. в Сурамі, на Кавказі. Похована в Києві.

ВИДАВНИЦТВО ЧАРТОРИЙСЬКИХ
НЬЮ-ЙОРК 1971

НАШЕ СЛОВО

Ми рішили якраз цим невеличким, але знаменним твором Лесі Українки "БОЯРИНЯ" відмітити 100-ліття Великої Поетеси України, бо ця драматична поема є настільки протимосковська своїм змістом, що її проскрибовано з усіх під-совєтських видань!

Д-р М. Сидор Чарторийський

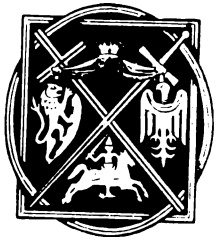

БОЯРИНЯ.

Драматична поема.

I.

Садок перед будинком не дуже багатого, але значного козака з старшини, Олекси Перебійного. Будинок виходить у садок великим рундуком, що тягнеться вздовж цілої стіни. На рундуку стіл, дзиґлики; на столі, прилагоджено до вечері. Стара Перебійниха дає останній лад на столі, їй помагає дочка її Оксана і служебка. Через садок до рундука ідуть Перебійний і Степан, молодий парубок у московському боярському вбранні, хоча з обличчя йому видко одразу, що він не москаль.

Перебійний (до гостя).

Моя стара управилась хутенько!
Дивись, уже спорудила й вечерю,
поки ми там на двинтарі балачки
провадили.

Перебійниха (зіходить трохи з рундука назустріч гостеві). Боярине, прошу
зажити з нами хліба-соли.

Степан (уклоняючись). Рад би,
шановна пані-матко, та не смію,
коли б не гнівались старі бояри,—
я й так уже давно від них одбився.

Перебійний. Про них ти не турбуйся. Підкоморій
їх запросив на бенкет, а тебе
я випрохав до нас: «Я сам, кажу їм,
щось недугую трохи, то не можу
на бенкетах гуляти, а Степана,
по давній приязні до його батька,
хотів би пригостити в себе в хаті.

Він молодик, йому ще не пристало
на бенкети великі учащати».
Боярам, видко, вже запах медок
та варенуха, отже роздобрились
та й мовили: «нехай собі парнішка
сидить у тебе хоч і до від'їзду.
Навіщо він нам здався?»

Степан. От спасибі,
пан-отченьку!

(Зіходить на рундук з господарями).

Перебійний. Я джурі накажу,
нехай перенесе твоє манаття
до нас, та й заберу тебе в полон,
поки не визволять бояри.

Степан. Боже!
Такий полон миліший од визволу.

Перебійниха (до Оксани).
Піди лиш, доню, там пошли Семена.

(Оксана виходить і незабаром вертається).

Степан. Якби лиш я не став вам на заваді...

Перебійниха. Ото б таки! Ще в нас у хаті стане
для гостя місця!

Перебійний. Ти, синашу, в мене
забудь всі церегелі. Таж зо мною
небіжчик батько твій хліб-сіль водив,
укупі ми й козакували.

(Садовить Степана і сам сідає при столі. До Оксани).

Дочко,
ти б нас почастувала на початок.

(Оксана наливає з сулійки дві чарки—батькові й гостеві).

Оксана. Боярине, будь ласка, призволяйся.

Степан (узявши чарку, встає і вклоняється Оксані).
Дай Боже, панночко, тобі щасливу
та красну долю!

Оксана. Будь здоровий, пивши.

(Степан, випивши, знов сідає. Оксана частує батька. Всі вечеряють).

Перебійний (до Оксани).
А він спочатку не пізнав тебе,
ти знаєш? Запитав: яка то панна
у першій парі корогву несе?
Оксана (усміхаючись і поглядаючи на Степана).
Коли?
Перебійний. Та отоді ж, як ти на трійцю
в процесії між братчицями йшла.
Степан. Ти завжди носиш корогву?
Оксана (з певною самовтіхою). А як же,
я перша братчиця в дівочім братстві.
Перебійний (жартівливо підморгнувши).
Се вже тобі не та мала Оксанка,
що ти, було, їй робиш веретенця.
Оксана. Ті веретенця й досі в мене є...
(Замовкає, засоромившись).
Степан (втішений). Невже?
Оксана (перебиваючи ніякову для неї розмову. До матері).
А де се, мамо, наш Іван?
Перебійниха.
Та де ж? На вулиці між товариством.
Іван (Оксанин брат, молодий козак, увіходить з будинку).
Ба ні, я тут. Давайте, мамо, їсти.
Перебійниха.
Ти б уперід хоч привітався з гостем!
Іван (сідаючи, недбало).
Ми вже віталися там коло церкви.
Перебійний. Він буде мешкати в нас до від'їзду.
Іван (так само).
От як? Що ж, добре... Слухай-но, Оксано,—
ця страва вже простигла, принеси
свіжішої.
Оксана (уражена його недбалим тоном).
Служебка зараз прийде,
то й накажи їй.
Іван. Ба, яка ти горда! (До Степана).
У вас там на Москві либонь дівчата
так бришкати не сміють?

Степан. Я московських
дівчат не знаю.
Оксана. Як же се?
Степан. Я власне
недавне на Москві. Поки ще батько
живі були, я в Києві, в науці,
при Академії здебільша пробував,
а вже як батько вмерли, я поїхав
до матері на поміч.
Перебійниха. Чом ти ліпше
сюди не перевіз матусі?
Степан. Трудно.
Нема при чім нам жити на Вкраїні.
Сами здорові знаєте,—садибу
сплюндровано було нам до цеглини
ще за Виговщини. Були ми зроду
не дуже так маєтні, а тоді
й ті невеликі добра утеряли.
Поки чогось добувся на Москві,
мій батько тяжко бідував із нами.
На раді Переяславській мій батько
подавши слово за Москву, додержав
те слово вірне.
Іван. Мав кому держати!
Лихий їх спокусив давати слово!
Перебійний. Тоді ще, сину, на-двоє гадалось,
ніхто не знав, як справа обернеться...
а потім... присягу не кожне зрадить...
Іван (іронічно). Та певне! краще зрадити Вкраїну!
Степан (спалахнув, але стримався).
Не зраджував України мій батько!
Він їй служив з-під царської руки
не гірш, ніж вороги його служили
з-під польської корони.
Іван. Та, звичайне,
однаково, чиї лизати п'яти,
чи лядські, чи московські!..

Степан. А багато
було таких, що самостійно стали?
Перебійний (до Івана).
Сутужна, сину мій, вкраїнська справа...
Старий Богдан уже ж був не дурніший
від нас з тобою, а проте ж і він
не вдержався при власній силі.

(Перебійниха, нахилившись синові до вуха, шепоче щось. Той нетерпляче стріпує чубом).

Іван. Батьку!
Що там замазувать? Кажімо правду!
Се річ не власна, се громадська справа!
Якби таких було між нами менше,
що, дома чесний статок протесавши,
понадились на соболі московські,
та руки простягали до тієї
«казни», як кажуть москалі...
Перебійниха. Іване!

(Сіпає сина за полу).

Степан. Не за-для соболів, не для казни
подався на Москву небіжчик батько!
Чужим панам служити в рідній краю
він не хотів, волів вже на чужині
служити рідній вірі, помагати
хоч здалека пригнобленим братам,
єднаючи для них цареву ласку.
Старий він був обстоювати збройно
за честь України...
Іван. Ти ж молодий,—
чому ж ти не підіймеш тої зброї,
що батькові з старечих рук упала?
Степан. Як поясню тобі?.. Коли ще змалку
навчав мене з письма святого батько,
то він мені казав напам'ять вивчить
про Каїна та Авеля. «Мій сину,
мовляв, пильнуй, щоб міг ти з ясним оком,
а не з тьмяним, не тремтячи мов Каїн,
небесному отцеві одповісти,

коли тебе спитає: «де твій брат?»
А як же можу я на Україні
здійняти зброю так, щоб не діткнути
ніколи нею брата?... І невже
мушкет і шабля мають більше сили
та чести, ніж перо та щире слово?
Ні, учено мене, що се не так!

Перебійний. Не звикли якось ми такого чути...
проте... було б на світі може менше
гріха і лиха, якби всі гадали
по-твоєму...

Іван (згірдно). Се в Києві ченці
навчають отакого!

Оксана. Ти ж, Іване,
у Києві не вчився. Звідки знаєш,
чого там научають?

Іван (зачеплений). От знайшлася
зненацька оборонниця для тебе,
боярине!

Оксана. Я тілько правду мовлю...

(Засоромлена подається з рундука в садок. Увіходить з будинку на рундук джура).

Джура. Там, пане, я приніс для гостя речі.

Перебійний. Ходім, Степане, покажу, де маєш
в нас мешкати.

Степан (до Перебійнихи). Спасибі, пані-матко,
за хліб, за сіль!

Перебійниха (з косим поглядом на сина).
Пробач, коли що може
прийшлось на перший раз не до сподоби...

(Степан з Перебійним і джурою йдуть у будинок).

Перебійниха (до Івана нишком).
Ну й ти ж таки! Хто ж так говорить з гостем?

Іван. Ат! Хай же він хоч раз почує правду!

Перебійниха. Адже ти чув, що він казав...

Іван. Овва!
бурсак та щоб не вмів замилить очі!

Перебійниха. Мені він до сподоби,— добрий хло-
[пець,
такий увічливий...
Іван. Та вам вже, звісно,
язиком приподобатись недовго.
Перебійниха.
Чи сяк, чи так, а вдруге ти не будь
таким до гостя гострим! Се ж неначе
на те його ми в хату запросили,
щоб ним помітувати. Незвичайно!
Іван. Та вже гаразд, не буду зачіпати.
(Зіходить з рундука).
Перебійниха. Куди ти?
Іван. От піду до товариства.
(Іде через садок, перескакує через тин і зникає.
—Увіходить служебка і збирає зо стола).
Перебійниха. Де ти, Оксано?!
Оксана (виходить із-за куща з кухликом у руці).
Ось я, тута, мамо.
Се я барвінок поливаю.
Перебійниха. Справді,
полити слід,—зовсім посох на сонці.
Полий же й те, що ми пересадили.
(Перебійниха і служебка, зібравши зо стола, йдуть у будинок.— Оксана, поливаючи квітки, співає веснянки. В садку сутеніє.— Степан нишком вилазить вікном з своєї кімнати на рундук, прудко та звинно зіскакує з рундука на землю і підходить до Оксани).
Оксана (уриває спів і впускає кухля).
Ой лихо! Хто се?..
Степан. Панночко, се я.
Прости мене. Ти гніватись не мусиш,
бо ти ж мене сама причарувала,
і звабила як соловейко співом.
Я не своєю силою прийшов...
Оксана (засоромлено і разом гордовито).
Боярине, до чого сії речі?
Мені їх слухати не випадає. (Хоче йти).
Степан (затримує її за руку).
Ні, ти не підеш так...

Оксана (вражена, вириває руку). Се що за звичай?
Я не холопка з вотчини твоєї!
Степан (знищений). Я не хотів образити тебе.
Запевне, вільна ти... Яка журба
тобі, що я поїду на чужину
з розбитим серцем, що коханий спогад
про зустріч милу обілле отрута?
Тобі дарма, дівчино-гордівнице...
Хто я для тебе? Зайда, заволока...
Адже мене усюди так зовуть...
Ти завтра вже про мене й не згадаєш...
Оксана (спустивши очі).
Хіба ти завтра їдеш?
Степан. Що ж я маю
тобі тут очі мулити собою?
Оксана. Виходить, наче я тебе жену...
Я ще ж тобі не мовила ні слова...
Степан. Невже я маю ще й того діждатись,
щоб ти мені сказала: «вибирайся»?
Оксана (збентежена, зриває з вишні листочки, кусає їх і розщипує в руках).
Який же ти чудний? Ну, що ж я мала
тобі казати?... Я не звикла так...
Я інших паничів роками знаю
і ще від них такого не чувала...
а ти... недавно що приїхав...
Степан. Панно!
Ті паничі безжурно похожають
на широму дозвіллі по садочках
та вибирають квітку для забави,
і тільки ждуть, щоб краще розцвілася.
А я ж як в'язень, що на час короткий
з темниці вирвався і має хутко
з веселим світом знову попрощатись
і розцвіту не має часу ждати.
Мені була б не для забави квітка,
я бачу в ній життя і волі образ
і краю рідного красу. Для мене

куточок той, де б посадив я квітку,
здавався б цілим світом... Я забув,
що ти живеш на волі, що для тебе
привабного нема нічого там,
де я живу, і навіть буть не може...

Оксана (стиха, похиливши голову).
Чого ж ти так уже у тому певен?
Ти наче думаєш, що я вже справді
якась ростина, що в мені немає
ні серця, ні душі...

(В голосі злегка бренять сльози. Вона уривається).

Степан (знов бере її за руку, вона не боронить).
Оксано! зоре!...
Пробач... я сам не знаю... я не смію...
(З порівом). Ні, я не можу, я не маю сили
тебе зректися! (Пригортає Оксану).
Серденько, скажи,
чи любиш ти мене? Промов же слово!

Оксана. Хіба ж би я з тобою так стояла?

(Ховає обличчя у нього на грудях.— Німа сцена).

Степан. Я завтра старостів зашлю до тебе.
Чи батько твій їх прийме?

Оксана. Татко дуже
тебе вподобав і матуся теж.

Степан. Що тільки дам тобі я на чужині
замість веселощів рідного краю?
Своє кохання вірне, більш нічого...

Оксана. Не думай, ніби я пуста панянка,
що тільки має на умі забави
та залицяння. Сі трудні часи
думок поважних і дівчат навчили.
Якби ти знав, як тута кров гнітить!..

Степан. Кров?

Оксана. Так. Не раз, вернувшися з походу,
лицарство з нами бавиться при танцях.
Простягне руку лицар, щоб узяти
мене до танцю, а мені здається,

що та рука червона [illegible]я від крови,
від крови братньої... Такі забави
не веселять мене... Либонь ніколи
не прийняла б я перстеня з руки
такого лицаря... (Гладить йому руку). Оця рука
від крови чиста.

Степан. Се не всі вважають
за честь.

Оксана. А я відразу привернулась
до тебе серцем за твою лагідність.
Скажи, чи всі такі в твоїй родині?

Степан. Родина в нас мала: сестра й матуся,
та брат маленький. Так, вони у мене
всі не лихі.

Оксана. Твоя матуся може
не злюбить незнайомої невістки?..
Що я тоді почну там на чужині,
далеко так від роду?

Степан. Ні, Оксано,
того не бійся. Мати будуть раді,
що привезу я жінку з України,—
мій батько, умираючи, бажав,
щоб я десь в ріднім краю одружився.
Тебе ж малою мати пам'ятають.

(Знов пригортає її).

Та й хто ж би не злюбив моєї долі,
голубоньки Оксаночки моєї?
Се тілько в пісні всі свекрухи люті,
а ти побачиш, як моя матуся
тобі за рідну стане.

Оксана. Дай-то Боже!

Степан. Мені тепер здається, що нігде
на цілім світі вже нема чужини,
поки ми вдвох з тобою. От побачиш,
яке ми там кубелечко зів'ємо
хоч і в Москві! Нічого ж там чужого
у нашій хатоньці не буде—правда?

Оксана. Авже-ж.. І знаєш, якось я не дуже
боюся тої чужини.
Степан. Зо мною?
Оксана (усміхається).
Тим певне, що з тобою. Але й так,
хіба ж то вже така чужа країна?
Таж віра там однакова, і мову
я наче трохи тямлю, як говорять.
Степан. Та мови вже ж навчитися не довго...
ну, ніби трохи тверда... Та дарма!
Оксаночка у мене розумниця,—
всього навчиться.
Оксана. Не хвали занадто,
бо ще наврочиш!
(Трохи посмутніла). Я вже й так боюся...
Степан. Чого, єдина?
Оксана. Якось так упало
се щастя раптом... Я такого зроду
не бачила... Всі подруги мої,
ті що побралися, багато мали
і горя й клопоту перед весіллям,
а я...
Степан. Та ще пожди! От може завтра
твій батенько мені поріг покаже.
Оксана. Ні, ні, сього не буде, я вже певна.
Степан (жартуючи).
Здається, панночка не раді з того?
Коли б ще й гарбуза не покотили?..
Оксана. Та годі! Що за жарти?
Степан. От ніяк
не догожу тобі словами! Добре ж,
не буду говорити, коли так!

(Без слів пригортає й милує її. Вона спершу пручається, потім піддається його пестощам).

Голос матері (з будинку).
Оксано! Годі вже там поливати!
Вже пізно!

Оксана (кинулась). Мати кличуть!..

(Зривається йти).

Степан (утримує її. Пристрасно). Ще хвилинку!...
Хвилиночку!...

Оксана. Я вийду ще до тебе,
як мати ляжуть спати.

Степан. Вийди, люба!
Я виглядатиму тебе до світа!

Голос матері. Оксано, де ти?

Оксана. Ось я йду, матусю!

(Ще раз на прощання обіймає Степана і йде до будинку).

II.

У МОСКВІ.

Світлиця в Степановім дому прибрана по-святковому. Знадвору чутно гомін дзвонів.— Мати Степанова і Оксана увіходять убрані по-вкраїнськи,— мати в намітці і в темній сукні з широким виложистим коміром. Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші.

Мати (сідає на ослоні, важко дишучи).
Спочину трохи, поки йти у терем...
Стара... не носять ноги...

Оксана (сідає поруч). Ви, матусю,
казали б ліжко перенести в дім,
бо вам сутужно лазити на сходи.

Мати. Ой ні, голубонько, нехай вже там,
у теремі... Тут на Москві не звичай,
щоб жінка мешкала на долі. Скажуть:
ото, стара, а звичаю не тямить!

Оксана. Ви ж не в тутешніх звичаях зросли.

Мати. То що? Вони, Оксанко, не питають,
хто як там зріс... Адже ми тута зайди,—
з вовками жий, по-вовчи й вий...

Оксана (зо сміхом). Ой лихо!
чи тоб то й я по-вовчи маю вити?

Мати. А ти б як думала?.. Сьогодня в церкві
що шепоту було навколо нас:
«Черкашенки!» «Хохлуши!»

Оксана (трохи посмутнівши). Та... я чула...
гріха десь не бояться: в церкві Божій,
замість молитися, людей все гудять,
а ще й виносяться так благочестям
поперед нас...

Мати. Так скрізь воно по світі:
що сторона, то звичай, а що город,
то й норов, кажуть люди. Дивно їм
на наше вбрання. Тут жінки зап'яті,
а ми бач не вкриваємо обличчя.

Оксана. Чи ми ж туркені?

Мати. Хай Господь боронить!
Воно ж пак і московки не туркені,
а так чомусь ото в них повелося.
Та вже ж, як ти бояриня московська,
неначе б то воно тобі й годиться
вбиратися по-їхньому.

Оксана. А ви ж?
Адже-ж і ви бояринова мати.

Мати. Що мати, то не жінка. Люди бачать,
що я вже лагожусь у божу путь,
то де ж таки мені міняти вбори.

(З лагідним і журливим усміхом).

Не варт уже й справляти щось нового.
Адже й старенький мій—нехай царствує!—
в козацькому жупані вік дожив,
так і на смерть його я нарядила—
в мережану сорочку...

(Втирає хустинкою очі. Оксана, зворушена, дивиться на неї. —Коротке мовчання).

Оксана. І навіщо
Степан убрався в те боярське фантя?
От як стояв зо мною під вінцем
у кармазиновім жупані, мамо,
ото був...

(Засоромившись, уриває).

Мати (добродушно киває їй головою).
Та либонь був до сподоби
тоді комусь... (Поважніше).
Проте ж не можна, дочко,
йому царського нехтувати вбрання.

Оксана. А батько ж...

Мати. Батько, донечко, старий
і немічний вже був, коли назвався
боярином. Не трапилось йому
виходити вже й з дому після того.
Степан же й на царські беседи ходить,
і в думу і в приказ.
Оксана. Хіба ж то сором,
якби він по-козацькому вбирався?
Мати. Не то що сором... От чудна ти, доню,—
уже ж таки твій чоловік боярин,
а не козак, чи ти ж не розумієш?
Оксана (смутно). Чому не розумію?..
Мати. Отже бачиш,
я й Ганну по-московському вбираю,
бо Ганні вже судилась тута пара,
вона вже ж не поїде на Вкраїну.
Оксана. Чому її Степан не взяв з собою,
як був у нас?
Мати. Та дівці мандрувати
неначе неподоба; скажуть люди:
«поїхала там женихів ловити».
Нехай вже тута шарахвани носить,
коли судилося...
Оксана. Та ще дівочий
той шарахван неначе б форемніший,
а що жіночий, то такий бахматий,
та довгий-довгий, мов попівська риса!
Аж сумно, як се я його надіну?
Ото й на голову такий підситок
надіти треба? Зап'ясти обличчя?
Мати. Та вже ж не як.
Оксана (помовчавши, ніяково). Боюся я, матусю...
Мати. Чого ти, донечко, скажи, чого?
Оксана. Та ніяк мовити...
Мати. Ти не соромся.
Вже ж я тобі за рідну матір тута.
Оксана (цілує їй руку).
Так, матінко. То я... собі гадаю...

коли б я не спротивилася часом
Степанові в такій одежі...

Мати (сміючись). От ще
що вигадала! А тобі Степан
ще не спротивився, що не в жупані?

Оксана. Та тож мені...

Мати. І не вигадуй, дочко!
Хіба ж таки Степан мала дитина,
що інако вберись, то й не пізнає?

Оксана. Пізнати то пізнає...

Мати (глянувши в вікно). А поглянь
молодшими очима, хто то йде?
Чи не Степан була?

Оксана. Еге ж, то він,
а з ним ще два якісь.

Мати. Тікаймо, дочко!

(Підводиться й подається до дверей).

Оксана. Чого се, хай Бог милує, тікати,
як від татар?

Мати. Ще осміють, дитинко;
нема тут звичаю з чоловіками
жіноцтву пробувати при беседі.

(Одчиняє двері й спішиться по сходах у терем).

Оксана (іде за нею).
Ой Господи, які ж се тут звичаї!
Оце-але!

Сцена швидко переміняється. Терем. Крім Оксани і матері в теремі ще є Ганна, молода дівчина, сестра Степанова. Ганна убрана як бояришня.

Мати (підходить до великої скрині).
Отут, моя дитино,
твоє боярське вбрання. Я придбала.

Оксана (гречно, але без радощів).
Спасибі, мамо.

Мати. Хочеш подивитись,
або приміряти?

Оксана. Хай трошки згодом.
Щось я втомилася. Та вже ж нікуди
сьогодня не піду, то ще поспію
передягтися.
Мати. До твоєї волі.
Спочинь собі. Та й я піду спочину,
воно й годиться в свято. (Іде в бічну кімнату)
Ганна (що досі сиділа, лузаючи гарбузове насіння).
Ой, сестричко,
і нащо ті свята потрібні в світі?
Оксана. Ото спитала! Що тобі Біг дав?
Ганна. Та нудно ж, Господи!
Оксана. Сидиш, то й нудно.
А ти піди між челядь, погуляй.
Ганна. Куди-ж се я піду? Яка там челядь?
Оксана. А ти хіба товаришок не маєш?
Ганна. Товаришок?... От де-кого там знаю
з бояришень... та як до їх ходити?
Матуся все не здужають, не хочуть
зо мною йти... а ти ще не пізналась
тут з ними... з мамкою сама не хочу,
вона така...
Оксана. Чого ж тебе водити?
Уже-ж ти не маленька. Йди сама.
Ще й веселіше буде вам без старших.
Ганна. Самій не можна по Москві ходити.
Оксана. Хіба хто нападе?
Ганна. Ні, так, не звичай.
Оксана. Ну, вже ті звичаї отут у вас!
Ганна. Та й що мені бояришні ті скажуть?
Сидять по теремах, от як і я,
не бачать світа. Що з їх за веселість?
Оксана. Чого ж ви сидите? Пішли б укупі
кудись на вигон, або в гай над річку
та заспівали б. Я бувало дома
годинки в хаті не просижу святом.
Ганна. Ба, в тебе дома! Там же не Москва.

Такого тут і зроду не чували,—
співати по гаях!..

Оксана. То ти й не знаєш,
як на Вкраїні в нас гуляє челядь?

Ганна. Я мало що Вкраїну пам'ятаю,
а Ванька тут уже й вродився.

Оксана. Ванька?
Чому ж би не Івась?

Ганна. Так тут зовуть,
то й ми вже звикли. Він і сам так звик.
Мене ж матуся тільки та Степан
зовуть іще Ганнусею.

Оксана. А як же
ти тута звешся?

Ганна. Аннушка.

Оксана. Чи ба!

(Немов ухваляючи).

«Ганнушка».

Ганна (поправляючи). Ні бо, «Аннушка», Оксано.

Оксана. Не вимовлю. Проте-ж воно нічого
і по-московському, хто добре вміє.
А як по-їхньому Оксана буде?

Ганна. Аксинья чи Аксюша.

Оксана. Щось негарно.
Оксана мов би краще. Ти, Ганнусю,
мене таки Оксаною зови.

Ганна (лащиться до Оксани).
Як хочеш, так і зватиму, сестричко.
Я так тебе люблю! Зраділа, Боже,
як брат тебе з України привіз!

Оксана. Ти ще мене, Ганнусенько, не знаєш,
а може ж я лиха...

Ганна. Ні, ні, ти добра!
Ти, бач, усе до мене: «погуляй,
забався, не сиди!» А ти-б почула,
як інші всі боярині спиняють

своїх сестер та дочок. Ій-же Богу,
ні за поріг не випустять ніколи.
(Ще більше ллщиться).
Оксаночко... ріднесенька... я маю
тебе щось попрохати...
Оксана. Що, сестричко?
(Ганна мовчить збентежена).
Хотіла б може що з моїх уборів?
Бери, що хочеш. Дам тобі й намисто,
ще й коси у дрібушки заплету,
вберу тебе неначе гетьманівну.
Ганна (смутно). Та ні, сього матуся не дозволять...
Я не об тім... Я хочу попрохати,
щоб ти... пішла зо мною у садок...
Оксана. Ото й всього? Було про що просити.
Ходім хоч зараз.
Ганна. Ні, не зараз, потім...
Оксана. Коли ти схочеш. Що ж там у садку?
Ганна. Та бач... самій отам в садку сидіти
мені не можна...
Оксана. Вже й сього не можна?
Ганна. А з мамкою піти—вона розплеще
усім про те, чого я там сижу.
Оксана (сміючись). А ти ж там що ворожиш?
От хитруха!
Ганна. Та я нічого... тілько виглядаю.
чи не проїдуть вулицею часом
царські стрільці. Вони надвечір їздять.
Оксана. Либонь царський стрілець тобі устрелив
дівоче серденько?
Ганна. Та я ж, Оксано,
заручена.
Оксана. За царського стрільця?
Ганна. Авже-ж.
Оксана. То чом-же він до нас не прийде?
Ганна. Хоч би й прийшов, то я ж хіба побачу?
Я в теремі, а він там у світлиці.
Оксана. То вам і бачитись не можна?

Ганна. Де ж там!
Оксана. Прилюдно—ні, а тільки крадькома?
Ганна. Ні, як то крадькома?
Оксана. А ти ж хотіла
до нього вийти у садок.
Ганна. До нього?
Ні, я ще сорома не загубила!
І як се ти подумати могла,
що я тебе просила провожати
мене на сходини?.. Невже, Оксано,
вважаєш ти, що я така нечесна?
Оксана. Та Бог з тобою! Де-ж, яка-ж тут нечесть?
Як дівчина постоїть на розмові
з своїм зарученим, то вже й нечесна?
Ганна. Авже-ж, тут так.
Оксана. Навіщо ж ти виходиш
туди в садок?
Ганна. Я здалека дивлюся,
як він там вулицею проїздить.
Інакше-ж я його нігде не бачу,
хіба що в церкві.
Оксана. Де ж ви розмовляли?
Ганна. Нігде.
Оксана. А як же він тебе посватав?
Ганна. Як? Через сваху. Як звичайно всі.
Оксана. Я щось не розберу.
Ганна. Бо ти не знаєш
тутешніх звичаїв. Нехай лиш мати
тобі розкажуть, бо всього достоту
і я не знаю.
Оксана. Ніби-то виходить,
що ви отак, не мовивши ні слова,
і поберетесь?
Ганна. Так найпристойніше.
Оксана. Чудна тут молодь!.. (Усміхається якимсь спогадам мовчки. Потім стиха, мрійливо).
Я ж було що-вечір
вихожу до Степана на розмову.

Ганна. Як заручились?
Оксана. Та... як заручились...
Ну, раз стояла з ним не заручившись,
інакше хто ж засвататися може?
Ганна (закриваючись). Ой лихо, сором!
(Оксана мовчки знизує плечима).
Ганна. А твоя матуся
не знає й досі про твої стрівання?
Оксана. Чому не знає?
Ганна. Що ж, вона простила,
не прокляла тебе?
Оксана. Та за що, Ганно?
Сами ж вони були пак молоді,
то знають, що то любощі.
Ганна. Оксано!
Що тілько ти говориш? (Знову закривається).
Оксана (сміється). От дурненька!
Степан (увіходить поспішно).
Оксаночко, передягнися швидче
в московське вбрання. Там прийшли бояри.
Оксана. Та мати ж кажуть, що жінкам не можна
між чоловіцтвом бути.
Степан. Бачиш, любко,
ти маєш тілько їх почастувати,
та й знов у терем вернешся.
Оксана. Отак?
А як же частувати їх, Степане?
По-нашому, чи може як інакше?
Степан. Ти винесеш їм на тарелі меду,—
матуся прилаштують, як там треба,—
уклонишся, боярин поцілує
тебе в уста...
Оксана. Степане! Що ти кажеш?
Мене бояри цілувати мають?
Чи се мені причулося?
Степан. Ні, серце,
воно так є, та в тім нічого злого,—
то тілько звичай!

Оксана. Се ще також звичай!
Нехай йому аби-що! Не піду!
Степан (понуро). Як хочеш, тілько ти нас тим загу-
Оксана. Таке ьигадуєш! [биш.
Степан. Ба, ти не знаєш,
які тут люди мстиві... За зневагу
старий боярин візьме, як не вийдеш,
а він же думний дяк, він має силу—
он син його ще молодий,—вже стольник;
він оклепає нас перед царем,
а там уже й готово «слово й діло».
Оксана. Ти не жартуєш?
Степан (ще понуріше). Як тобі здається?
Оксана (з жахом).
Степане, та куди ж се ми попались?
Та се ж якась неволя бусурменська?
Степан. Я й не казав тобі, що тута воля.
Та якби ми не гнули тута спини,
со на Україні либонь зігнули б
у три погибелі родину нашу
московські воєводи... Ось ти мліеш
з огиди, що тебе якийсь там дід
торкне губами, а як я повинен
«холопом Стьопкою» себе взивати
та руки цілувати як невільник,
то се нічого?
Оксана. Боже мій... Степане!
Хто ж каже, що нічого?
Степан. Отже бачиш...
Та що я тут розвожуся? Там дяк
мене чекає. То скажи, Оксано,
ти вийдеш?
Оксана. Я не знаю...
Мати (виходить з кімнати). Вийди, доню,
голубонько! І я тебе прошу!
Не дай мені старій на очі бачить
Степанової згуби!
Ганна. Ой, сестричко!

Якби ти знала, що за лютий дід
отой боярин!.. Я тебе благаю!
Сестриченько! Не загуби ж ти нас!

(Ридаючи кидається до Оксани).

Оксана (до Ганни, холодно, якось надміру спокійно).
Я вийду. Дай мені московське вбрання.

(Ганна кидається до скрині).

А ви, матусю, наготуйте меду.
Іди, Степане, бав тим часом гості.

(Степан, похиливши голову, виходить. Оксана, бліда як смерть, здіймає з голови кораблика).

III.

Дальня кімнатка у горішньому поверсі в Степановім домі.

Степан (уводить гостя козака).
Ось тута поговорим, пане-брате,
бо знаєш, там... тут буде захисніше.

(Оглядає сіни через двері, потім замикає двері на замок і зачиняє вікна. Сідає з гостем далі від дверей. Розмова ведеться не голосно).

Великі чиняться там кривди, кажеш?
Гість. Та там такі напасті, що крий Боже!
І просвітку нікому не дають
московські посіпаки! Все нам в очі
тією присягою тичуть...
Степан. Правда,
що присяга таки велика річ.
Гість (голосніше).
Чому ж вони сами забули Бога?
Степан. Помалу, пане-брате, ще підслуха
який слуга.
Гість. Та правда... я й забув...
(Тихше). Ми присяги не хочемо ламати,
але нехай же цар нас оборонить
від тої галичі.
Степан. То трудна справа.
Адже когось він там держати мусить
для нагляду, а всі ті воєводи
один від одного не ліпші. Звісно,
за ними й інші всі порозпускались...
Гість. Послав-би цар з українців кого,
в Москві ж тут є такі, от хоч би й ти,

що здавна і цареві служать вірне,
і рідний звичай вміють шанувати.
Степан. Нас не пошлють...
Гість. Чому?
Степан. Бо нам не вірять.
Гість. Отак! Та ви ж тут наче всі у ласці!
Степан. То тут, на очах, а з очей спустити
нас надовго не зважаться. Так, часом,
не надовго послами посилають,
і не самих, а вкупі з москалями...
Щоб воєводами настановити,
того не буде й зроду!
Гість. Не здивуйте ж,
як ми відкинемось до Дорошенка!
Степан (робить рух рукою, мов хоче гостеві затулити вуста). Крий Боже, пане-брате, що ти кажеш?
Гість (схаменувшись).
Так часом зірветься з досади слово...
Найгірше, пане-брате, догарає
оте, що нам не вірять... Мій свояк,
Чорненко, знаєш?
(Степан потакує головою).
Так був уклепався,
що ледве-ледве вирвався з душею!
Степан. Чорненко? Він, здається, з найвірніших
царевих приятелів.
Гість. То-то й ба!
А хтось там наклепав при воєводі,
що ніби він послав у Чигирин
листа якогось. От було біди!
Що жінка плакала, в ногах валялась
у воєводи...
Степан (гірко всміхнувшись). Є прислів'я, брате:
«Москва сльозам не вірить».
Гість. Щира правда!
Проте знайшлись такі, що помогли...
Степан. Се хто ж?
Гість. Побрязкачі.

Степан. Хіба, що так!

(Мовчання).

Гість. Вже так, що цупко затягли супоню
на наших боках... А проте є люди,
що не бояться, йдуть, мов на одчай,
бо сказано терпець їм увірвався!

(Присунувшись зовсім близенько до Степана, говорить пошепки).

Дівчата наші,— де-котрі ще вкупі
були з дружиною твоєю в братстві,—
гуртом пошили корогву й послали
у Чигирин... звичайне, крадькома...
Іван, твій шурин, сам її одвозив...
Ніхто не знає ще. Якби дізнались,
то страшно здумати, що б там було!

(Одсунувшись, трохи голосніше).

Отак як бач, одважуються люди...

(Степан в мовчазній задумі сіпає кінець свого пояса. Гість устає).

Що ж, пане-брате, то нема надії
полегкости дістати від царя?

Степан (отямившися з задуми, теж устає).
О ні, чому ж, я спробую. От згодом
в царя я буду на малій беседі.
Як буде він під чаркою, то може
я догожу йому, він часом любить
пісень «черкасских» слухати та жартів,
та всяких теревенів, не без того,
що й тропака звелить потанцювати.

Гість. Ото! Хіба ти в нього пахоля?

Степан. Ба, знаєш, як то кажуть: «скачи, враже,
як пан накаже»... Та ладен я, брате,
уже хоч би й на голові ходити,
аби чогось добутися для тебе
та для Вкраїни. Дай мені супліку,
оту, що ти приготував цареві,—

як влучу слушний час, то я подам
до власних рук йому.

Гість (виймає загорнений у хустину папір з печатками).
Ось, пане-брате.
Хай Бог тобі поможе! Не минути
розливу крови братньої, як тілько
супліка сяя марна буде.

Степан. Боже,
не попусти!

Гість. Бувай здоров. Піду вже.

Степан. Хай Бог тебе провадить, пане-брате.

(Чоломкаються, гість виходить).

Оксана (швиденько увіходить з інших дверей швидким кроком).
А я тебе́, Степане, скрізь шукаю.

Степан. Що там таке?

Оксана. Порадитися треба.
Мені Яхненко тут листа привіз
від братчиці-товаришки.

Степан (з поспіхом). Де лист?
Його спалити треба!

Оксана. Бог з тобою!
Чому спалити? То вона прохає,
щоб я, по змозі, грошей їй послала,
якусь вона потребу має пильну.

Степан. Не посилай. Крий Боже! і не думай!

Оксана. Та що тобі Біг дав? Я й не гадала,
що ти такий скупий. Коли вже так—
я з посагу свого послати можу.

Степан. Та я не грошей жалую, Оксано.

Оксана. А чом же ти не хочеш?

Степан. Небезпечно.

(Нахилившись до неї, зовсім нишком).

Вони там з Дорошенком накладають...

Оксана (здивована мовчить, потім загадково усміхається).
Ну, що ж, так може й треба.

Степан. Схаменися!
Ти ж так боялася розливу крови,
а ся війна найпаче братовбійна,
що Дорошенко зняв на Україні,—
тож він татар на поміч приєднав
і платить їм ясирем християнським.
Оксана (сідає мов знесилена на ослін і спирається на стіл). Скрізь горе, скрізь, куди не обернися...
Татари там... татари й тут...
Степан. Оксано!
Що мариться тобі? Татари тут?
Оксана. А що ж? Хіба ж я тут не як татарка
сижу в неволі? Ти хіба не ходиш
під ноги слатися своєму пану,
мов ханові? Скрізь палі, канчуки...
холопів продають... Чим не татари?
Степан. Тут віра християнська.
Оксана. Тілько ж віра!
Та й то... прийду до церкви—прости Боже!—
я тут і служби щось не пізнаю:
заводять якось, хто зна й по-якому...
Степан. Оксано, се вже гріх!
Оксана. Ой, чоловіче!..
Та й осоружна ж ся мені Москва!
(Схиляється головою до стола).
Степан (сумно стоїть над нею).
Я так і знав... Хіба ж я не казав,
що я тобі нічого дать не можу
тут на чужині?..
Оксана (кидається до нього). Ні, моє кохання!
Се я недобра! Так немов не знаю,
що бідний мій голубонько страждає
за всіх найгірше,—треба ж завдавати
жалю ще більше!
(Степан пригортає її).
Ну, скажи, мій любий,
чи довго нам ще мучитися так?
Степан (зітхнувши). Бог знає, серденько!

Оксана. Невже й загинем
у сій неволі?
Степан. Май надію в Бозі.
Ще якось може зміняться часи.
Коли б утихомирилося трохи
там на Вкраїні, попрошу царя,
щоб відпустив мене хоч у гостину.
Оксана. Тепер ніяк не можна?
Степан. Ні, єдина,
тепер нема що й думати! От саме
я маю до царя супліку нести,
що люди з України привезли,—
жаліються на утиски, на кривди...
Я маю боронити ту супліку,
то вже ж не час проситися з Москви.
«От, скажуть, речі солодко розводить,
а сам в ліс дивиться». Тепер, Оксано,
нам треба стерегтися так, «щоб муха
не підточила носа», як то кажуть.
Крий боже схибити в чому,—пропала
вся наша справа і громадська вкупі.
Оксана. Ну, як його ще більше стерегтися?
Вже й так немов замазались у піч!
Степан. Та от, наприклад, ти послати хочеш
ті гроші братчиці...
Оксана (спустивши очі). Вже не пошлю.
Нехай пробачить, що ж, коли не змога...
Я напишу їй...
Степан. Краще не пиши
нічого, серце.
Оксана. Як же так, Степане?
Се-ж навіть незвичайно!
Степан. Як листа
десь перехоплять—чи то раз бувало?—
то ще готові взяти на тортури,
як викриють ту справу з Дорошенком,
щоб ти призналася, в чім накладала
з товаришками...

Оксана. Я перекажу
через Яхненка...
Степан. Мушу я просити,
щоб ти його у нас тут не приймала.
Оксана. Та я ж його просила, щоб прийшов!
Вже ж не прогнати!
Степан. Накажи слугою,
що ти нездужаєш.
Оксана. Не випадає.
Степан. Як хочеш. Тілько як візьмуть «на дибу»,
то вже не жалуй!
Оксана. Звідки вже й «на дибу»?
Степан. А що ж ти думаєш? За тим Яхненком
шпиги московські цілим роєм ходять.
Я знаю їх.
Оксана (зажурена). Так я й не передам
родині ні листів, ні подарунків...
Степан. Та знаєш, люба, поки що, то й краще б
не озиватись, надто до Івана,
бо він в непевні справи устряває...
Оксана. До брата рідного не озиватись?

(У неї стають сльози в очах).

Степан. Се ж не навіки, рибонько, тим часом,
поки утихомириться... (Знов пригортає її).
Оксана (не відповідаючи на пестощі, безвиразно).
Гаразд,
нікому не писатиму.
Степан. Ти, серце,
на мене гніваєшся.
Оксана (так само). Ні, чого ж?
Ти маєш рацію. Нащо писати?

(Степан опускає руки. Оксана повагом виходить з хати).

IV.

ТЕРЕМ.

Оксана гаптує в кроснах, рухи в неї ліниві, в'ялі.

Степан (увіходить і сідає близько Оксани на дзиґлику).
Щось голова болить...
Оксана (не підводячи очей від шитва).
Ти пізно встав.
Степан. Та світом же прийшов з тії беседи.
Оксана. Було там весело?
Степан. Ей, де там в ката!
По щирості бояться слово мовить...
П'ють, п'ють, поки поп'ються, потім звада...
Оксана. А як же там, Степане, та супліка?
Степан. Та що ж... ніяк... Цар каже: «прочитаєм,
подумаєм»... Чували вже ми тее!
Оксана. Що-ж буде?
Степан (з болісною досадою). Ой, не знаю! Не питай!
(Мовчать. Оксана шиє, потім голка випадає їй з рук).
Степан. Хоч би ти щось, Оксано, розказала,
а то так сумно, голова забита
усяким лихом.
Оксана (в'яло). Що-ж я розкажу?
Нічого я не бачу і не чую,
сижу собі...
Степан (трохи роздражнений).
Ну, робиш же що-небудь?
Оксана. Учора вишила червону квітку,
сьогодня синю... Се тобі цікаво?
Степан. Ти так неначе дражнишся зо мною!

Оксана (крізь сльози).
Ні, далебі, Степане, не дражнюся!
Степан (придивляється до шитва. Лагідно).
А що се буде з сеї линтви, любко?
Оксана (знов безучасно).
Не знаю, се щось Ганна почала.
Степан. Либонь собі на посаг. Се вже хутко
її весілля.
Оксана. Та за місяць ніби.
Степан. От на весіллі трохи погуляєш,
розважишся.
Оксана. Ет, знаю ту розвагу!
Частуй та кланяйся: «не обезсудьте»...
а гостійки по-за плечима судять:
«Черкашенка, чужачка»...
Степан. Ти вже надто
на те вважаєш.
Оксана (байдуже). Ні, мені дарма. (Мовчання).
Степан. Ти так неначе втомлена сьогодня.
Клопочешся при господарстві може?
Оксана. Ні, я не клопочусь,—то все матуся.
Ми з Ганною все шиємо.
Степан. То може
не треба стілько шити?
Оксана. Що ж робити?
Насіння я лузати не люблю,
так як Ганнуся. Треба ж десь подіти
і руки й очі...
Степан. Бідненька ти в мене.

(Оксана проривається риданням).

Оксано! Що се ти? Та Бог з тобою!
Чи хто тебе образив? Мати? Ганна?
Оксана (трохи стишуючись).
Вони як рідні... я на їх не скаржусь...
Степан. Так що ж?..
Оксана (уриває ридання, з одчаєм).
Степане! ти хіба ж не бачиш?

Я гину, в'яну, жити так не можу!

(В знесиллі похиляється на кросна).

Степан. Се правда, не ростуть квітки в темниці...
А я гадав...

(Ходить по хаті в тяжкій задумі, потім спиняється перед Оксаною).

Оксано, заспокойся,
поговорім ладом.

Оксана. Про що, Степане?

Степан. Виходить, я тебе занапастив.

Оксана. Ні, я сама...

Степан. Однаково. Я більше
не хочу заїдать твоєї долі.
Хоч як мені се гірко... я готовий
тебе до батька відпустити.

Оксана. Як?
А ти ж?

Степан. Я тут зостануся. Для мене
немає вороття, ти ж теє знаєш.

Оксана (зворушена). То се б тебе покинути я мала?
Чи я ж на те стояла під вінцем
і присягу давала?

Степан (гірко). Я, Оксано,
не хан татарський, щоб людей держати
на присязі, мов на шнурку. Ти вільна.
Се тільки я в неволі.

Оксана (хитає головою). Ні, Степане.

Степан. Чого ж? Я присягу тобі вертаю...

(Голос йому переривається від турботи).

І я прошу тебе... прости мене...
що я... тебе відмовив від родини...
що я...

Оксана (обіймає його). Ні, годі, не кажи!
Не знаєш ти... Ще ж ти мені ні слова,
ні слова не промовив там, у батька,
а вже моя душа була твоєю!
Ти думаєш, як я тепер поїду

від тебе геть, то не лишиться тута
моя душа?

Степан. Так що ж робити, люба?

Оксана. Втікаймо всі! Мій батенько поможе
прожити якось, поки ти придбаєш.
Хай їм аби-що, сим московським добрам!
Втікаймо на Вкраїну!

Степан. Цар достане
боярина свого скрізь на Вкраїні
та ще й твоїй родині буде лихо.
Не скриємось нігде...

Оксана. Втікаймо в Польщу!
А ні, то на Волощину!

Степан. Що з того?
Зміняємо чужину на чужину...
Приблудами чужі пороги будем
там оббивати... все одно, що й тут.

Оксана. Ні, там вільніше.

Степан. Треба заслужити
чимсь ту сусідську ласку. Чим же більше,
коли не зрадою проти Москви?

Оксана. Так їй і треба!

Степан. Присяга, Оксано,
велике діло. Цар мені не верне
так присяги, як я тобі вернув.
Та й я йому не можу повернути
всього, що я приймав з його руки.

(Мовчання. Починає сутеніти. Десь у церкві тихо дзвонять).

Оксана. Степане, вже не говорімо більше
про се ніколи.

Степан. Так, не треба, люба...
(Згодом). Чому не шиєш?

Оксана. Вже мені не видко.
А ще світити рано.

Степан. Заспівай
щось потиханьку, як що можеш.

Оксана. Добре.

(Співає потиханьку).

«Ой як було хорошенько, як рід з родом п'є,
вип'є чарку, вип'є другу, та по сестру шле.
«Сеструненько-голубонько»... (Уриває).
Не можу.
Либонь я одзвичаїлась від співів.
Та й щось на груди важко. (Кашляє).

Степан (стрівожений). Ой, кохана,
чи ти не хвора?

Оксана. Де ж там! То щось так.

(Увіходять мати й Ганна, за ними слуги вносять загортки з покупом. Поклавши пакунки, слуги виходять).

Мати. Добривечір, дітки! Що сидите
так поночі?

Степан. Так, де-що розмовляли.

Мати. Не наговоряться все голуб'ятка.
Коли-б то Бог судив і Ганні нашій
таке подружжя!

Ганна (світить тим часом і розгортає пакунки).
Подивись, Оксано,
чого ми накупили! (Оксана підходить).
Се на шубу,
а се на літники, а се на кичку.
Що, правда, гарне? Ми ж ото пішли
аж до купців заморських.

Оксана (жваво). Гарно, гарно!
Та й молодичка з тебе гарна буде!
Ну, й потанцюю в тебе на весіллі!
Нехай уже московки не здивують!

Ганна. От я люблю, як ти така весела,
а то сидить, похнюпившись, аж сумно.

Мати. Та звісно, і чого б таки журитись?
Ви люди молоді... у хаті лад...

Оксана (підхоплює). За хатою добро...

Ганна (не завважаючи іронії). Авже-ж, сестричко,
якби ти бачила, що там купців
наїхало! І чом ти не пішла
із нами вкупі?

Оксана. Я дошити хтіла.

а завтра й я піду по всіх усюдах,
закупимо з тобою всю Москву!
От я собі парчеву кичку справлю!
Степане, можна?

Степан. Чом би ж то не можна?

Оксана (плеще в долоні й приспівує).
«Бодай мені такий вік довгий,
як у мене чоловік добрий!»...

Мати (втішно всміхаючись).
Ну й вигадниця в тебе жінка, синку!

Ганна. А як вона мені співала гарно
весільної! Сестричко, заспівай
тієї, як то косу розплітають.

Оксана. Не хочу, то сумна, ще знов заплачеш.
Я зараз коровайницею буду,
або приданкою—ти тілько слухай:
(Співає дуже голосно, по-сільському).
«Не бійся, матусю, не бійся,
в червоні чобітки обуйся,
щоб твої підківки бряжчали,
щоб наші вороги мовчали!
Гу!»
(Вигукнувши, вискакує на ослін).
Отак приданки скачуть через лавки!

Степан (ловить її й здіймає з ослона).
Ну, ну, Оксано, ти вже щось занадто.

Мати. Та правда, донечко, почує челядь...

Оксана. Овва! так що ж? Бояриня гуляє!
Давай, утнем санжарівки, Ганнусю!

Ганна (сміючись). Та я не вмію!

Оксана. Я тебе навчу!
(Крутить Ганну навколо себе, приспівуючи).
«Гуляй, гуляй, господине,
нехай наша журба згине!
Ой чи згине, чи не згине,
гуляй, гуляй, господине!»
Що ж ти, Степане? помагай співати!

(Залягається сміхом, що згодом переходить у кашель. Степан трівожно кидається до неї).

V.

Степанів садок. Будинок виходить у нього задньою стіною. Видко кратчасті вікна терема і піддашок із сходами. Збоку в садку зроблена повіточка садова, вся в зелені та в квітках: у повітці приладновано великий турецький ослін з подушками.—З терема по сходах надвірних помалу спускаються мати й Оксана. Оксану ведуть по-під руки дві служниці—«сенныя девушки». Оксана у простій широкій хатній сукні, без кички, голова зав'язана на український лад шовковою хусткою. Оксана хвора, очі позападали, але дуже блищать, на щоках хворий рум'янець.

Мати (пройшовши вперед до повітки, показує дівчатам на ослін).

Отут бояриню посадовіть
та й можете вертати до роботи.

(Дівчата садовлять Оксану і вертаються в терем).

Мати. Що, доненько, тут, правда ж, придобніше?
вільніше дихати?

Оксана. Вільніше?..

(Схиляється на подушки).

Мати. Ляж,
ляж, рибонько. Заснути, може, хочеш?

Оксана. Так, я-б заснула... тілько я боюся...

Мати. От, хай бог милує! Чого боїшся?

Оксана. Та все якесь таке страхіття сниться.

Мати. Ти помолись до Йосипа святого,
то він всі сни перенесе на добре.

Оксана. От відколи я тут, то й сни змінились...
Бувало там, у батенька, все сниться,
що я літаю. Так бувало любо...
А тут не снилось і разу...

Мати. Бач, любко,
як сниться, що літаєш, то ростеш,
отим воно так замолоду й сниться.
Тепер же ти вже не ростеш...

Оксана. Та... певне...

Мати (поправляючи їй подушки).
Ляж вигідненько, та засни гарненько.

(Сідає коло неї в ногах).

А я посижу тута, помолюся,
щоб Бог тобі послав у сні здоров'я.

(Виймає бурштинові чітки і перебирає їх, стиха ворушачи устами. Оксана засипляє.—Степан виходить з долішнього рундука. Мати киває йому, щоб помалу йшов, не гукав, потім устає обережно і йде до нього на другий кінець садка, далі від повітки).

Мати (пишком).
Ну, що казав той німець? Є надія?

Степан. Що ж, каже: «в Бога все можливо».

Мати. Певне!
Та все ж би й людської снаги докласти
либонь не гріх.

Степан. Він докладає, мамо.
Він є людина ве́лико-учена...
та що ж, коли така тяжка хвороба?

Мати. І звідки причепилася напасть?..
Либонь се хтось наврочив на весіллі
Ганнусинім, бо відтоді й заслабла.

Степан. Здається, ще давніше почалося...

Мати. Хіба? Та ні, вона була здорова.
А от що на весіллі... Ну, та як же
той німець каже? З чого б то воно?
Чи з пристріту? Чи може з переляку?
От горе, тут нема таких бабів,
як там, у нас,—коли-б так пошептали

Степан. Ні, матінко, не помогли б ті шепти.
Така вже слабість.

Мати. Що-ж воно? Як зветься?

Степан. Казав він: «ваша пані занудилась
по рідним краю—се є також слабість».
Сказав мені по-грецьки, як і зветься.
Мати. Та він то назове на всіх язиках,
а щоб то вигоїти...
Степан. Він казав,—
коли б її повезти на Вкраїну,
то може б ще й одужала.
Мати. От, синку,
на сей раз німець може й правду каже.
Вона таки нудилася, небога.
Що ж, відомо, завезена далеко...
Не кожде привикає до чужини.
Котре привикне, а котре, то й...
Степан. Мамо,
я попрошу царя, щоб нас пустив
до тестя у гостину—чей же пустить?
Мати. Та може й пустить—вже ж війни немає.
Степан. Скажу йому, що маю ще й у Київ
повезти хвору жінку поклонитись
угодникам святим там у печерах,
для ізцілення—невже ж не пустить?
Мати. Повинен-би пустити. Се вже й гріх
людей на богомілля не пускати!
А це, Степанку, ти надумав добре—
поїхати на прощу, помічніше
воно буває над усякі ліки.
(Зітхнувши, поглянула на небо).
Ба, сонечко схиляється на вечір.
Ти б тута розбудив Оксану, синку.
Навзаході недобре спати хворим.
А я піду, зварю майове зілля,
щоб на ніч їй було готове пити.
Степан. Спасибі, що клопочетеся нею.
Мати. Що ж, синку, завезли чужу дитину,
то треба ж якось їй давати раду.
(Іде в терем.—Степан підходить до Оксани і стиха цілує її. Вона прокидається).

Оксана. Се ти, Степане?.. Бач, мені приснилось,
що місяць ясно-ясно засвітив
у батьковім садочку...
Степан (удавано-веселим голосом). Місяць, люба?
Се дивно, бо як-раз на тебе сонце!
Оксана. Що ж, може там ясніше світить місяць,
ніж тута сонце...
Степан. Не журись, Оксано,
ось хутко знов побачим, як там світить
і сонечко і місяць на Вкраїні.
Оксана. Се ж як? Хіба умру? Тоді запевне
душа полине...
Степан. Бог з тобою, люба!
Чи я ж би про таке тобі казав?
Надумав я поїхати з тобою
в гостину до твоїх.
Оксана (іронічно). Велике діло,
що ти надумав! Цар думки заверне.
Степан. Цар пустить. Вже ж тепера на Вкраїні
утихомирилося.
Оксана (гостро). Як ти кажеш?
Утихомирилось? Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги,
се мир по-твоєму—ота руїна?
Отак і я утихомирюсь хутко
в труні.
Степан. Ти оджившся на Вкраїні.
Москва ж не може заступити сонця,
зв'ялити гаю рідного, зсушити
річок веселих.
Оксана (понуро, уперто). Годі, не кажи.
Нікуди я тепера не поїду.
Степан. Чому ж?
Оксана. Не хочу.
Степан. Що се ти, Оксано?
Мені аж дивно! Що се ти говориш?
Оксана (розпалившись, підводиться).
А я дивую, ти з яким лицем

збираєшся з'явитись на Вкраїні!
Сидів-сидів у запічку московськім,
поки лилася кров, поки змагання
велося за життя там на Вкраїні,—
тепер, як «втихомирилось», ти їдеш
того ясного сонця заживати,
що не дістали руки загребущі,
та гаєм недопаленим втішатись.
На пожарині хочеш подивитись,
чи там широко розлилися ріки
від сліз та крови?..

Степан. Ти тепер картаєш...
А як сама колись мені казала,
що ти прийняти можеш тільки руку
від крови чисту?

Оксана. Правда, я казала...
Ми варті одно одного. Боялись
розливу крови, і татар, і диби,
і кривоприсяги й шпигів московських,
а тілько не подумали, що буде,
як все утихомириться... Степане,
дай руку!

Степан. Се навіщо?

Оксана. Ти не хочеш?

Степан. Ні, чом же? (Дає руку Оксані).

Оксана (дивиться на свою й Степанову руки).
От, здається, руки чисті,
проте все мариться, що їх покрила
не кров, а так... немов якась іржа...
як на старих шаблях буває, знаєш?

(Пускає його руку і лягає знов. Говорить повільніше, мляві-ше, з перервами).

У батенька була така шаблюка...
вони її закинули... ми з братом
знайшли... в війну побавитись хотіли...
не витягли... до піхви прикипіла...
заржавіла... Отак і ми з тобою...

зрослись, мов шабля з піхвою... навіки...
обоє ржаві...

Степан. Ти, Оксано, вмієш
зарізати словами без ножа.

Оксана. Та тільки ж се я вмію, більш нічого.
Що-небудь же і я повинна вміти...

(Мовчання).

Як я умру, ти не бери вже вдруге
українки, візьми московку ліпше...

Степан. Оксано!

Оксана. Всі ми ріжемо словами,
а тут жінки плохі, вони бояться...

Степан (з мукою).
Та пожалій себе й мене хоч трохи!

Оксана. Занадто я жаліла... в тім і горе...
Якби я мала сили не жаліти,
то вирвались би геть з сії кормиги—
і ти б ослобонився від іржі...
А так, вже чисто: ні собі, ні людям!

Степан. Оксаночко! Поїдем на Вкраїну!
Ну, я тебе прошу! Там батько-мати,
родина, приятелі, там ти з ними
розважишся.

Оксана (одвертається). Я й в вічі не насмію
їм глянути...

Степан. Ну, в Київ подамося,
помолимось, нехай нас Бог простить,
нехай тобі здоров'я верне!

Оксана. Нащо?
Кому потрібне те моє здоров'я
та й я сама?

Степан. Мені, моя єдина!
Я ж так тебе люблю!

Оксана. Тобі здається.
Ти жалуєш мене, але любити...
таки й нема за віщо... Я тепер
така недобра стала, вередлива...

Степан. Ні, ні, моя хороша!
Оксана. Я—хороша?
Хоч би й була коли яка краса,
то вже давно вона з обличчя спала...
Степан (гладить її руку, низько похиливши голову).
Ти шарпаєш себе речами тими.
Не треба стілько говорити...
Оксана. Правда...
Степан. Та й що картатися словами, люба?
Нас доля так уже скарала тяжко,
що певне й Бог простить усі гріхи.
Хто кров із ран теряв, а ми із серця.
Хто засланий, в турму замкнутий був,
а ми несли кайдани невидимі.
Хто мав хвилини щастя в боротьбі,
а нас важка, страшна душила змора,
і нам не вділено було снаги
ту змору подолати...
Оксана (спокійніше й лагідніше, ніж досі).
Так, се правда.
Але ніхто сього не зрозуміє,
поки ми живі. Отже треба вмерти.
Ти певне довше проживеш, ніж я,—
до рук тобі свій заповіт віддам я,
а ти його передаси родині
і братчикам, хто ще живий лишився.
Степан (з гострою тугою).
Ой, краще б я тобі таке казав!
Оксана (підводиться і прихиляє його до себе).
Ні, любий, ти на світі потрібніший,
тобі ще є про що й про кого дбати.
Борцем не вдався ти, та після бою
подоланим подати пільгу зможеш,
як ти не раз давав... На бойовиську
не всі ж померли, ранених багато...
поможеш їм одужати, то може
колись там... знов зібравшися до бою,

вони тебе згадають добрим словом...
а як і ні—не жалуй, що поміг.

(Сидять який час мовчки, обнявшись).

Степан (підводиться і подає Оксані руку).
Ходім, я заведу тебе до хати.
Бач, сонце вже навзаході.
Оксана. Ходім.

(Спираючись на руку Степанову, іде до будинку. Не доходячи рундука, спиняється і обертається, дивлячись на західне сонце, що вже зникає за обрієм).

Добраніч, сонечко! ідеш на захід....
Ти бачиш Україну—привітай!

27—29. IV. 1910.

СКВУ в 100-річчя Лесі Українки

Український народ в Україні та у всьому світі відзначає цього року сторіччя з дня народження Лесі Українки, геніяльної поетеси й драматурга, звеличника української національної ідеї та найвидатнішого речника українського відродження.

Секретаріят Світового Конґресу Вільних Українців проголосив 1971 рік роком Лесі Українки та закликав до життя Почесний Комітет, до якого увійшли представники українських наукових, літературних, мистецьких та громадських установ і який очолила проф. Ісидора Борисова, сестра Лесі Українки. Окремий Діловий Комітет займатиметься координацією ювілейних святкувань у всіх країнах нашого поселення, даватиме допомогу в організації таких святкувань, а теж подбає про те, щоб зготовити підсумки ровин у формі відповідних видань та історичних пам'яток.

Звертаємося зі закликом до всього українського організованого громадянства у всіх країнах поселення врочисто відзначити річни-

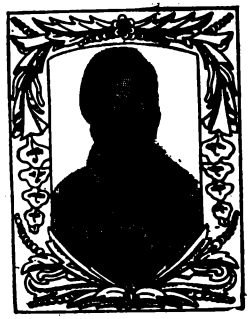

цю народин великої дочки України, а зокрема використати цей ювілейний рік для того, щоб з постаттю Лесі Українки, її творчістю та ідеями познайомити українське молоде покоління, а також найширші літературні, мистецькі й наукові кола країн світу.

Просимо про якнайактивнішу співдію та підтримку всіх наших наукових, культурних та громадських чинників, бо тільки спільними силами удасться нам перевести це трудне, але й почесне завдання, яким є вшанування пам'яті Лесі Українки.

Видатні українці про Лесю Українку

ІВАН ФРАНКО

»Від часу Шевченкового "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте!" Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст цієї слабосилої, хворої дівчини. 1898 р.

ДМИТРО ДОНЦОВ

»В двох словах можна схарактеризувати її творчість — вона принесла нам героїчний ідеал життя, героїчне його сприймання. Не мир, а меч: не нудні утопії "кращого життя", а волю до чину, волю здійснити свою мрію, свою правду, за всяку ціну. Не жаль до покривджених, а ненависть до наїздника; не насолоду в сльозах, а заповідь бути сильними, передусім, духом! Не холодну розумовість — а релігійний шал фанатика. Її герої були: Іфігенія, Міріям, Марія, перші християни, Ричард — борець за незалежність, Касандра, Антей, Самсон, Прометей, якого іскру чула в своїм серці... Не ніжно гарне, а величне і сильне!

Була поеткою напруженого, інтенсивного життя, горіння!

ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ

»Леся Українка своїм високим патріотизмом і героїзмом стала взірцем безкомпромісовости в персональній і національній боротьбі. І вона створила цілу школу національних українських поетів, що пішли й діють тепер і будуть іти за нею і по її поетичних взірцях учитися, як треба боротись за ідею і свою національну справу.«

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

»Останнє п'ятиріччя творчости Лесі Українки було немов якийсь титанічний хід по велетенських стрімких скелях, нерушених людською ногою, де кожний крок, кожний твір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства нашого все нові перспективи мислі, все нові обрії образів.«

НІ, Я ЖИВА,

Я БУДУ ВІЧНО ЖИТИ,

Я В СЕРЦІ МАЮ ТЕ,

ЩО НЕ ВМИРАЄ.

Леся Українка